

af den lokale overklasse meldt sig: sagførere, læger, fabrikanter etc.; men tilbagegangen i købmandsklassen stod også i nøje sammenhæng med byens generelle økonomiske og demografiske udvikling. Som det fremgår af værkets befolkningsstatistik, oplevede Køge et imponerende befolkningsboom først i 1600-tallet, hvor byens befolkning nåede op på omkring de 3.000 personer. Allerede ved år 1670 var der imidlertid kun halvt så mange, og man skal hen sidst i 1800-tallet, før indbyggertallet fra 1600-tallets første halvdel nåedes igen. Årsagerne til denne langvarige stagnation analyseres naturligvis ikke dybtgående i atlasset; men der peges helt korrekt på den store betydning som naboskabet til København har haft: Køges handel blev fra omkring 1660 reduceret til oplands-handel. Afgørende for vort århundredes økonomiske vækst i Køge, som fulgtes af en øgning i befolkningsmængden til 10.000 indbyggere, blev da heller ikke købmændene, men store virksomheder som skibsværfterne, gummifabrikken, slagteriet og trævarefabrikken. Herved fik købstaden sin karakter af »arbejderby«.

I Køge-atlasset fremlægges et basismateriale, der tillader danske og udenlandske forskere komparation med andre byer, samtidig med at lokalhistorikere må glæde sig over et godt værktøj til det videre arbejde med deres bys interessante historie.

Bjørn Poulsen

Hans Chr. Johansen, Per Madsen og Ole Degn: *Tre danske kystsamfund i det 19. århundrede*. (Odense University Studies in History and Social Sciences, vol. 171). (Odense Universitetsforlag, 1993). 201 s.

Undersøgelser af befolkningsforholdene i overgangsperioden mellem det

førindustrielle og det tidligt industrielle samfund har hovedsagelig været koncentreret om rene landbrugssamfund. Man må derfor antage, at de påviste sammenhænge i befolkningsudviklingen kan stå i forbindelse med de særlige erhvervsforhold i disse samfund. De kan ikke uden videre ses som udtryk for en generel vesteuropæisk form for familiedannelse og demografisk adfærd. Bogens forfattere har derfor sat sig for at undersøge, om ikke kystsamfundene med deres anderledes naturforhold og stærke afhængighed af fiskeri gav anledning til en demografisk og familiemæssig adfærd, som afveg fra landbrugssamfundenes.

De tre forfattere har undersøgt hver sit lokalområde, som repræsenterer tre forskellige former for fiskeri. Hans Chr. Johansen har undersøgt fiskerfamilier i Thorøhuse på Fyn 1770-1901, Per Madsen fiskerbefolkningen i Torup sogn i Nordsjælland 1787-1901 og Ole Degn befolkningsforholdene i Lønne sogn i Vestjylland 1780-1901. Der gøres først rede for lokalområdets naturforhold og fiskeri, hvorefter forfatterne på denne baggrund analyserer de demografiske forhold.

Resultaterne af alle tre undersøgelser bekræfter, at der blandt fiskerne på nogle områder var en adfærd, som var afvigende fra landbrugsbefolkningens. Bl.a. som følge af de bedre muligheder for i fiskeriet at etablere sig i en yngre alder passer fiskerlejerne befolkning hverken ind i gårdmands- eller husmandsklassens sociale og demografiske mønster. Således er fiskernes gennemsnitlige vielsesalder noget lavere end landmændenes, og den større uafhængighed blandt fiskerne betyder også, at de i endnu højere grad end gårdmændene har realiseret den karakteristiske kernefamilietype.

Det er en spændende og letlæst fremstilling, som er klar og tydelig i sin fremgangsmåde. At Ole Degn i sin un-

dersøgelse går ud over den demografiske adfærd og tillige belyser områdets socialstruktur og fiskernes arbejdsprocesser, gør blot beskrivelsen endnu mere spændende. De undersøgte lokaliteter er alle mindre fiskerlejer i landområder. Men hvad nu, hvis man inddrog de lidt større fiskeribyer: Ville man så her finde en adfærd, som svarer til den, man ser i fiskerlejerne, eller en adfærd, som var anderledes præget af de urbane livsformer?

Svend Aage Andersen

Bent Vedsted Rønne (red.): *Småskibsfart fra Egersund og Fjordegnen*. (Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt, 6). (1994). 117 s., 140 kr.

Bogen er det opsamlende resultat af et stort projekt om småskibsfarten fra Egersund og Flensborg fjord. Projektet ligger i naturlig forlængelse af det tidligere gennemførte teglvæksprojekt (1980-86), idet teglproduktion og småskibsfart på mange måder var hinandens forudsætninger. Vandet var helt op til 1960'erne den eneste økonomiske transportvej. Bogen forfølger således sammenhængen mellem teglproduktionen og den dertil knyttede skibsfart, indtil denne sammenhæng blev brudt. Det skete, da lastbilerne efter 2. Verdenskrig i stigende grad overtog fragterne, fordi de kunne bringe teglprodukterne »fra dør til dør«.

I indledningen gør Arne Aabenhus kort rede for det samlede projekt, der foruden erindrings- og arkivalieindsamling omfattede en særudstilling på Aabenraa Museum og et egnsspil. Herefter følger otte artikler om forskellige

aspekter: Birgitte Kragh skriver først om kystboerne ved Flensborg Fjord, som havde deres næring ved de maritime erhverv. Tove Jensen giver dernæst et rids af teglværkernes historiske udvikling langs fjorden. I Hans Diedrichsen Rühmanns artikel skildres udviklingen i skibsbyggeriet ved fjorden i tiden fra begyndelsen af det 16. og frem til det 19. århundrede. Tove Jensen gør i sit andet bidrag rede for de almindeligste skibstyper på fjorden. Det var især jagter og galeaser samt senere også ældre nordtyske og hollandske småskibe. Bent Vedsted Rønne bidrager med tre artikler. Den første behandler Egersund gensidige skibsforsikring i tiden fra midten af det 19. århundrede og frem til 1960'erne. Den anden går detaljeret ind på udviklingen i skibenes fart, lige fra teglfarten før 1800 og frem til småskibsfartens uddøen efter 2. Verdenskrig. Den tredje artikel handler om farten med et enkelt skib, »Olga« af Egersund. Heri gøres der bl.a. rede for, hvordan den lille besætning på tre mand var sammensat, og vi hører om livet og arbejdet ombord. I Birgitte Kraghs afsluttende artikel om skipperfamilier fra Egersund fortælles der om, hvordan erhvervet blev givet videre fra far til søn, og om, hvordan konen og familien ofte indgik i småskibsfarten.

Artiklerne indfanger tilsammen en række træk i livet langs de danske kyster, som hidtil har været ret oversete. Bogen er derfor et vigtigt bidrag til belysningen af både den danske småskibsfart i de sidste 3-400 år og kystsamfundenes særpræg og udvikling i samme periode. Den har et nydeligt lay-out, mange fine illustrationer og er trykt på fint glittet papir.

Svend Aage Andersen